

Københavns Universitet

Et efterår i økonomiens tegn

Boisen, Jørn

Published in:
Fransk nyt

Publication date:
2014

Document version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Boisen, J. (2014). Et efterår i økonomiens tegn: Houellebecq économiste af Bernard Maris. *Fransk nyt*, (258).

Et efterår i økonomiens tegn - *Houellebecq économiste* af Bernard Maris (Flammarion)

Jørn Boisen, Københavns Universitet

La rentrée er et centralt begreb i den franske forestillingsverden, og det synes ikke rigtig at have nogen egentlig ækvivalent noget andet sted. Folk går også på ferie i Tyskland og Danmark, og dagligdagen indfinder sig planmæssig, når ferien er slut, men i Frankrig er det, som om alt – udgivelser, premierer, konflikter, intriger, afsløringer – bare ligger og samler styrke hen over sommeren for endelig at eksplodere med matematisk præcision d. 1. september.

I år bliver helt sikkert et af de år, som man ikke glemmer. Manuel Valls dannede en ny regering, efter at et par ministre havde testet François Hollandes tålmodighed en gang for meget, men en af de nye ministre, Thomas Thévenoud, måtte gå af efter bare ni dage, da det viste sig, at han og fruén hverken havde betalt skat, husleje eller elektricitet i over 3 år, fordi han – som han sagde – led af "administrationsfobi". Han er formentlig ikke den eneste med denne lidelse, men det er ikke et udpræget heldigt karaktertræk hos en mand, der gerne vil være minister.

Sarkozy mente, at det var tidspunktet at træde ind i rollen som landsfader igen efter et par års pseudofravær, hvor alle spekulerede på, hvornår han ville vende tilbage. Han havde ikke ændret sig nævneværdigt i mellemtiden, viste det sig hurtigt, selvom det var hans første budskab, at han nu var en anden. Hans projekt og hans program er nu og altid: ham selv. Hans teknik med altid at henvende sig til verden i spørgesætninger er i øvrigt ikke blevet mindre sindssygt irriterende i den mellemliggende tid.

Men opmærksomheden blev dog (næsten) stjålet af litteraturen – på godt og ondt. På ondt da præsident François Hollande fik sit helt eget *fatal attraction*-øjeblik, idet hans tidligere samleverske Valérie Trierweiler udgav en bog om deres forhold, mens han var præsident, med den ironiske titel *Merci pour ce moment*, (Les arènes, 2014). "Tak for kaffe", kunne også have været en passende titel. Valérie Trierweiler havde allerede ved flere lejligheder demonstreret sit talent som løbsk missil, og nu fik hun lov til at detonere i fuld offentlighed: Det er ikke den pinlige episode, som hun ikke har erindret og skrevet ned. At bladde i bogen giver lidt samme fornemmelse som at stille sig op og glo på et færdselsuheld: Det er pirrende på en rigtig usund måde, og det efterlader en med en temmelig dårlig smag i munden. Enkelte boghandlere nægtede at agere møntvask for Trierweilers beskidte vasketøj, men det forhindrede ikke bogen i at sælge i rekordstore oplag; det første uge alene røg der 200.000 over disken. En urolig *rentrée* altså, og også en af de mere deprimerende af slagsen – følelsen af, at alt er ved at gå i opløsning, som om der ikke er nogen grænser

længere; den politiske krise er også en institutionel krise, en moralsk krise, man fristes næsten til at sige en national krise.

I skyggen af institutionernes truende sammenbrud, Sarkozys genkomst og Hollandes hævnende ekskæreste er der imidlertid også gode ting at rapportere. Der udkommer i september omkring 700 romaner, og det kan man jo vælge at se som et tegn på fransk litteraturs overvældende vitalitet, men i reglen er det et par enkelte navne, der løber med al opmærksomheden. I år har det været Emmanuel Carrère, der fik en del omtale, fordi hans sidste roman, *Le Royaume* (Gallimard) der handler om den tidlige kristendom, ikke kom med i opløbet om Goncourt-prisen. Trods det lidt Ken Follett-agtige emne hævder Carrère sig mere og mere som en af de vigtigste stemmer i samtidens franske litteratur. Han har fundet en særegen blanding af dokumentarisme, roman og personlig bekendelse, der giver hans bøger noget helt specielt. Den forrige bog, *Limonov* fra 2011 (Gallimard), er i mine øjne en af de helt store udgivelser de sidste år: en slags biografi om et stort set ukendt menneske, men som alligevel får sagt noget meget væsentligt, præcist og vedkommende om både den moderne verden og den menneskelige tilstand.

Det andet store litterære samtalepunkt har været Michel Houellebecq. Som sædvanlig. Det usædvanlige denne gang er, at det er lykkedes Houellebecq at være allestedsnærværende på trods af, at han ikke har udgivet noget; *La Carte et le territoire* fra 2010 er stadig hans seneste roman. Han spiller en udbrændt 50-årig i Gustave Kerverns et Benoît Delépine spillefilm *Near Death Experience* (se traileren her: <http://youtu.be/lje9dJ8jNwC>) og han spiller sig selv i Guillaume Nicloux' TV-film *L'enlèvement de Michel Houellebecq*, der blev vist på Arte d. 27. august (se trailer her: <http://youtu.be/7-Ap1g83Dg4>). Trods de lidt dystre titler og de alvorlige temaer viser Houellebecq sig at være i besiddelse af et ikke ringe komisk talent. Derudover faldt Jean-Louis Aubert (som nogle muligvis vil kunne huske som frontfigur i hedengangne *Téléphone*) tilfældigt over Houellebecqs digtsamling fra 2013, *Configuration du dernier rivage*, og satte 16 af digtene i musik på albummet *Les Parages du vide*, der udkom i foråret 2014. Houellebecq er på vej til at blive en sand multimediaperson, og for at gøre billedet komplet udgav forfatteren og økonomen Bernard Maris så midt i *la rentrée littéraire* essayet *Houellebecq économiste* (Flammarion), hvis hele pointe er, at hvis man vil forstå noget om økonomi, vil man blive klogere af at læse Houellebecq end af at læse økonomi. Houellebecq, siger Maris, er vor tids Balzac.

Bernard Maris ville hævde, at alt det, som jeg har talt om i dette lille essay, i virkeligheden handler om økonomi: salg af bøger og tjenesteydelser, svindel med transaktioner, optimering af markedsværdi, diversifikation af produkter. Økonomien er det konstante omdrejningspunkt i det senmoderne menneskes liv, og det er det omdrejningspunkt, som Houellebecq har formået at sætte i musik. Således tematiserer debutromanen *Extension du domaine de la lutte* (1994) livet i liberalismens tidsalder: den evige og nådesløse konkurrence mellem individer om sex og penge, fraværet af transcendent værdier eller bare almindelig anstændighed, kollegerne, der ikke kan holde hinanden ud, det lidelsesfulde liv i den moderne virksomhedskultur: Hovedpersonen, der er en slags it-ansvarlig, ender med at begå selvmord. Det er virksomheden som metafor for det moderne liv, jungleloven som eneste regel og pengene som altings målestok.

Denne tendens til at strukturere sin romaner om økonomiske problemstillinger og økonomisk teori er ifølge Maris et gennemgående træk hos Houellebecq. Teorier om forbrug står centralt i *Particules élémentaires* (1998) og *Plateforme* (2001), mens *La Possibilité d'une île* (2005) præsenterer et fuldkommen malthusiansk samfund, hvor en lille kreds af hyperrige menneske får mulighed for at leve isoleret i evig lykke, mens resten af befolkningen overlever så godt de nu kan i et gigantisk slumkvarter. Romanen er Houellebecqs perspektiv på den ulighedspromematik, der også er central hos en anden af årets bestsellere, nemlig økonomen Thomas Piketty. I den seneste roman *Le carte et le territoire* (2010) er det spørgsmålet om arbejde og værdi, der er helt centralt.

Romanen begynder med en form for lignelse, som man kunne kalde "Lignelsen om blikkenslageren", fordi den resumerer centrale punkter af Houellebecqs syn på økonomien. Hovedpersonen Jed Martin er en kunstner, hvis kunstneriske projekt går ud på at repræsentere, hvad livet og arbejdet egentlig er. Midt om vinteren går det hverken værre eller bedre, end at han løber ind i et problem med sine rør. Efter mange frugtesløse forsøg, søgninger på internettet og kontakter med forskellige fuesentaster bliver han omsider reddet af kulden af en brav blikkenslager, der kan sit arbejde. Denne har imidlertid tænkt sig at forlade blikkenslagergerningen (en ædel og nyttig profession) for at leje vandscootere ud til stenrige skvadderhoveder (en unyttig og tåbelig profession), der imidlertid giver flere penge. Jed bliver så skuffet, at han ødelægger sit seneste værk "Damien Hirst og Jeff Koons deler kunstmarkedet".

På samme måde betragter Michel i starten af *Plateforme* en utrolig elegant gangbro, og han undrer sig over, at de arbejdere, der har lavet broen (et nyttigt arbejde, som mange har glæde af), tjener 25 gange mindre end Babette og Léa, de to kommunikationsmedarbejdere (et unyttigt arbejde, som ingen har glæde af), der går over broen for at komme ned på stranden og solbade deres silikonebryster og botoxkinder. Michel må erkende, at han ikke forstår økonomi.

Men problemet er ikke kun at økonomien skaber et hierarki, der ikke svarer til almindelige fornuftige krav om nytte, anvendelse, retfærdighed, mening eller bare almindelig anstændighed. Problemet er, at økonomien gør os til slaver. Houellebecq kommer konstant ind på det. I *La possibilité d'une île* (2005) henviser han direkte til den østrigske økonom Joseph Schumpeters teori om "kreativ destruktion" - altså det forhold, at man ødelægger eller nedbryder en gammel og velkendt måde at gøre ting på, fordi man har fundet en ny og anderledes måde at gøre det på. Det er lige præcis det, der er årsagen til al vor ulykke, hævder Houellebecq. Det er det, der tvinger os til at være i bevægelse hele tiden, ændre vaner, købe noget andet tøj, skifte smartphone hveranden kvartal. Dette er ikke fremskridt, som nogen kunne tro; det er frivillig underkastelse. For at fastholde os i evig frygt, siger Houellebecq (i en tidlig tekst trykt i *Rester vivant* fra 1991) fungerer reklamen som et skrækindgydende og ubarmhjertigt overjeg, der tvinger os frem: Hvis vi står stille, eksisterer vi ikke; hvis vi ikke begærer, er vi døde. For at gøre os usikre og manipulerbare ændrer man hele tiden vores vaner, vores produkter, den måde vi skal arbejde på. Det er et meget smukt scene i *Le carte et le territoire*, hvor Houellebecq beskriver sig selv bryde ud i gråd, fordi han ikke kan finde de Paraboote-sko, som han plejer at gå med, den computer, som han plejer at skrive på, og sin kære gamle parkacoat. Hvor arterne i naturen har behov for

titusinder af år for at omstille sig beslutter "fascisterne" (det er Houellebecqs ord) i marketings- og HR-afdelingerne at afskaffe produkter og arbejds gange, som vi kender og holder af, så vi altid er omstillingsparate, så vi aldrig får ro. Hvis man vil fastholde mennesker i underkastelse, skal man bare sørge for, at deres fremtid er usikker, at de frygter fremtiden.

Man kan kun sympatisere med Bernard Maris' insisteren på, at litteraturen er nødvendig for at få os til at forstå økonomien. Jeg har aldrig selv glemt Balzac fascinerede og fascinerende beskrivelser af fænomenet penge i *La Fille aux yeux d'or* (1835). Penge er som blodet, der pumper rundt i samfundskroppen, som fejer alt til side, nedbryder alle gamle værdier, opløser alle menneskelige bånd. Balzac giver en fænomenologisk analyse af den tidlige liberalisme, der ikke er mindre vedkommende og præcis end Ricardos første liberalismekritik.

Økonomer går ikke op i at forklare deres analyser for befolkningen - en undtagelse er dog føromtalt Piketty, der forklarer med stor pædagogisk sans og en vis forkærlighed for litterære eksempler. Houellebecq er optaget af det, som vi oplever og føler på vores egen krop. Økonomerne er optagede af uforståelige matematiske modeller, på basis af hvilke de med stor sikkerhed udsiger det, der er mest i harmoni med det standpunkt, som de allerede havde i forvejen. (Mads Lundby Hansen, der er cheføkonom i CEPOS, har i årevis analyseret det danske samfund på kryds og tværs, men han har til dato aldrig gennemført en analyse eller fundet data, der viste andet, end at alle problemer kunne løses, hvis vi sænkede topskatten. Økonomernes åndelige overherredømme er lige præcis baseret på, at vi *ikke* forstår en bønne af deres komplicerede modeller, og deres prestige bunder i deres evne til at forudsige ting.

Problemet er imidlertid, at de ikke *rigtig* kan forudsige noget; en økonoms arbejdsliv er ligelig fordelt mellem at forudsige, hvad der vil ske, og forklare, hvorfor det ikke skete alligevel. Hvorfor er det så økonomer, der er kommet til at inkarnere den højeste autoritet og ikke fx kunstnere eller videnskabsfolk?

Sagen er, at den politiske magt altid har haft behov for at kunne styre forudsigelser. Hverken det gamle Grækenland eller Rom havde plads til fantaster, der gik rundt og forudsagde alt muligt. Det gav alt for meget uro på bagsmækken og usikkerhed om den politiske linje, der skulle følges. Derfor autoriserede man særlige instanser til at forudsige fremtiden på en hensigtsmæssig måde. Engang var det præster eller præstinder, nu er det økonomer, og de lever i en slags symbiose med de folkevalgte ledere: Politikerne skænker økonomerne særlige privilegier, magt og prestige, og økonomerne giver den til enhver tid førte politik et skær af rationel uafvendelighed.

De store gamle økonomer forestillede sig, at økonomien ville frigøre mennesket. Keynes tænkte at mennesket på et tidspunkt kunne nøjes med at arbejde 10 timer om ugen på grund af fremskridt i teknologi, organisation og produktivitet. Houellebecq viser, at økonomien tværtimod undertrykker mennesket. Den undertrykker det ikke, som Marx forestillede sig det i gamle dage, med soldater, der skyder på folkemængden. Det er ikke sådan det foregår. Det er en frivillig underkastelse og derfor så meget desto mere effektiv.

Bernard Maris' bog er et tankevækkende forsøg på at slå et slag for litteraturens relevans for samfundsdebatten. Der er ingen tvivl om, at Maris er ude på et personligt korstog mod økonomerne, men hans engagement er kongenialt med Houellebecqs eget. Det paradoksale er næsten at alle Maris' pointer er så indlysende, men så vidt jeg kan bedømme, er det ingen, der har givet en systematisk fremstilling af Houellebecqs udforskning af økonomiske teorier. For godt halvandet hundrede år siden tog Flaubert kedsomheden og undersøgte den i sine bedste romaner: Hvad sker der med vores liv, når alt, hvad vi synes er spændende, kun foregår langt fra os, og vi selv ikke er i stand til at få noget til at ske? Houellebecq gør det samme med økonomien. Han er den økonomiske videnskabs fænomenolog.